

JEPPE PÅ BJERGET

eller
DEN FORVANDLEDE BONDE

Komedie af Ludvig Holberg

*Nille –
Merete Hegner*

JEPPE PÅ BJERGET

eller

DEN FORVANDLEDE BONDE

Komedie af Ludvig Holberg

Musik:
ØIVIND WEINGAARDE

Iscenesættelse:
ASGER BONFILS

Dramaturg:
BENT HOLM

Lysdesign:
PER H. OLSEN

Scenografi:
ANETTE HANSEN

Koreografi:
CHRIS BLACKWELL

Lyddesign:
ANDREAS A. CARLSEN

Medvirkende:

Jeppe JENS ALBINUS
Nille MERETE HEGNER
Baron, Jakob Skomager og
secretair OLAF JOHANNESSEN
Secretair og 2. doctor THOMAS LETH RASMUSSEN
Kammertjener og 1. advokat KRISTIAN HOLM JOENSEN
Erik Lakei, dommer og
Magnus KLAUS TANGE
Lakei, 1. doctor og
2. advokat PÁLL DANIELSEN
Ridefoged MICHAEL MANSDOTTER
Ridefogedens kone TRULLE JANSBERG
Tre bevæbnede mænd THOMAS LETH RASMUSSEN
PÁLL DANIELSEN
KRISTIAN HOLM JOENSEN

Forestillingsleder: Jan Kristensen Bach
Suffli: Birgitte Hansen
Lyd: Andreas A. Carlsen/Anette Dederding
Lys: Per H. Olsen/Jens Holm Larsen

Belysningsmester: Niels Emil Larsen
Tonemester: Jens Ravn
Scenemester: Kai Johansen
Malersal: Anne-Marie Kjær
Skræddersal: Hanne Gissel, Mehmet Hilmi
Frisør: Britta Nygaard
Rekvisitører: Viggo Bay, Steen Jonassen
Overregissør: Steen Boutrup
Teknisk chef: Jørn Walsøe
Teaterchef: Palle Jul Jørgensen

Musikken er indspillet på bånd i Aarhus Teaters
lydstudie af Øivind Weingaarde (keyboards), Ina
Tagmose (violin), Søren Bagger (klarinet),
Mogens Svane (fagot)

Foto fra afsluttende prøver: Jan Jul
Plakat: Nils Henrik Pedersen, Jørn Moesgaard AS
Programredaktion: Jørgen Heiner og
Jørn Rasmussen
Tryk: Kannike Tryk A/S,
Århus

Sponsor for Aarhus Teater:

Premiere:
3. december 1993
Aarhus Teater Scala

Forestillingens varighed ca. 2 timer 20 min. incl. pause.

Nille og Jeppe – Merete Hegner og Jens Albinus

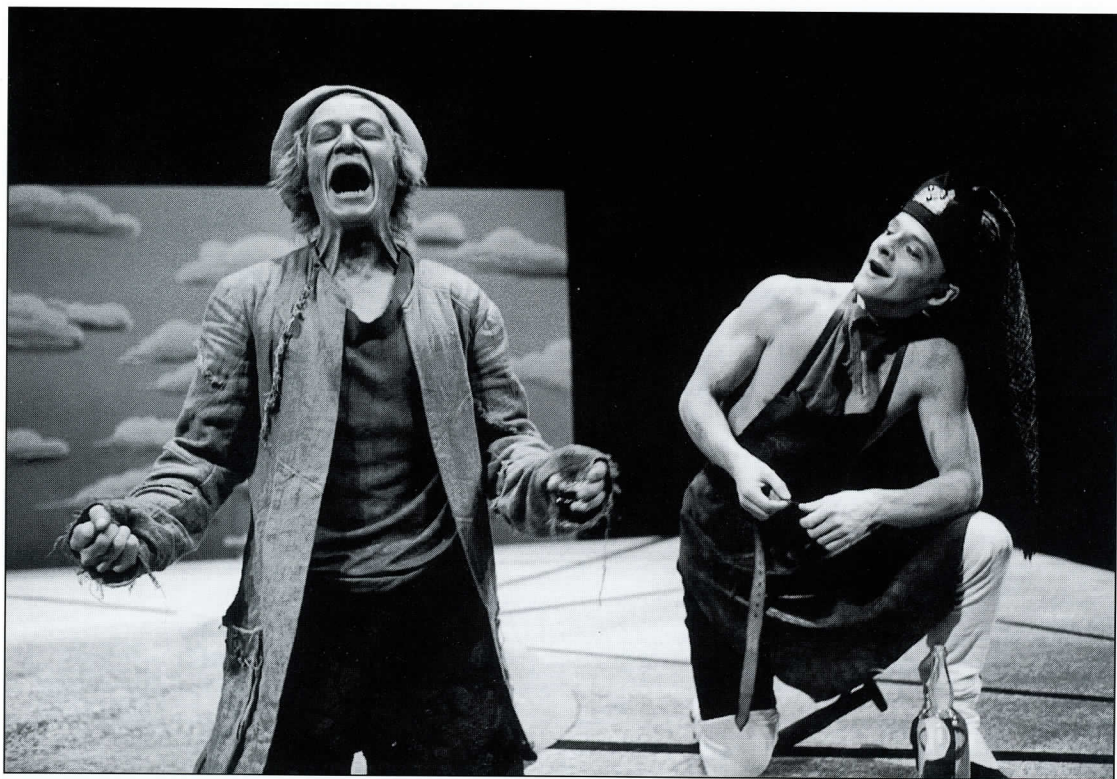
*Vignet af Hans Tegner fra titel-
bladet til Jeppe på Bjerget (1922)*

Jeppe: ... min Mave siger, du skal,
min Rygg, du skal icke, hvem skal
jeg nu gjøre imod? er icke min
Mave meere end min Rygg?

akt I, sc. 1

Jeppe: ... hvor er Jeppe? alting er
jo forandret, jeg selv med.

akt II, sc. 1

Jeppe og Jakob Skomager – Jens Albinus og Olaf Johannessen

Baronen og hans folk – fra venstre Kristian Holm Joensen, Thomas Leth Rasmussen, Olaf Johannessen, Klaus Tange og Páll Danielsen

Der er en verden under Bjerget

Af Bent Holm

Om komedien om *Jeppe paa Bierget* eller *Den forvandlede Bonde* skriver Holberg i forordet til første-udgaven, 1723, at det er »en af Bidermanni gamle Historier, som Autor har udført i en Comoedie. Dette er den eneste Materie som icke er opspunden udi Autors egen Hierne, hvorfor hand ingen Berømmelse forlanger deraf...«

Den har eftertiden til gengæld så rigeligt givet ham. Spørgsmålet er nu, hvem den Bidermann er, som Holberg med chokerende beskedenhed giver æren for historien – nærmest lidt undskyldende over blot at servere en dramatiseret drøj anekdote? – og om Bidermanns andel i løjerne kaster noget særligt lys over komedien, når Holberg nu selv – dansk teaters og litteraturs *fader* – peger på, at han bygger videre på et ældre stof.

Jakob Bidermann var en tysk jesuit, som i 1640 udkom med en samling fortællinger under titlen *Utopia*; her fandt Holberg historien om den drukne bonde, som løftes op til stor magt og herlighed – og styrtes ned i elendigheden igen. Senere i samme århundrede var bogen kommet på tysk under titlen *Fassnachtland*, dvs. fastelavns- eller karnevalslandet; og det vil igen sige den omvendte verden, den anden verden, landet som ikke er. Begge udgaver blev genstand for ganske mange dramatiseringer. For så vidt har Holberg ret i, at det ikke er videre originalt at føje én til i rækken.

Men heller ikke Bidermann havde selv fundet på beretningen. Han gik ud fra ældre historier og farcer, som især blev dyrket af dem, der ville retlede det

jævne folk bort fra alskens uordentlighed og ukristelige løjer – i begge kirkelige lejre, hos både protestanter og katolikker; blandt de sidste var det især jesuitterne, der fremførte historien i karnevalsperioden som veritabelt dramapædagogisk »Lehrstück«. Under titler som *Bonden som hersker*, *Bonden som konge for en dag* og, i en anden sammenhæng, *Bondens forvandling til konge* – der unægtelig ligger tæt på Holbergs undertitel. Derfor er (jesuitten) Bidermann optaget af historien.

Men hvorfor netop *den* historie, kunne man fortsætte rækken af spørgsmål. Svaret ligger i det, som allerede er blevet antydnet et par gange: den knytter sig til karnevallet (eller fastelavnen, som det hedder på disse breddegrader). Netop fortællingen om den forhutlede outsider eller klovn, som krones til hersker, refererer til karnevallets mytologi, den urgamle forestilling om, at på et vist tidspunkt i årets gang ryger verden af sporet, og alt forkert, fortrængt og fornøjeligt vælter frem og antager skikkelse af et larmende, altomfattende anarki, et omvendt regimente, hvor normer, grænser og tabuer er sat ud af spillet, og kaos råder. En tilsynkomst af en vrangvendt under-verden, »Den anden verden« eller Fastelavns-landet som projektion, drøm, håb og frygt, festlig, forjættende og forfærdende – og at dette kaos forstås af en tvetydig fyrste, en almægtig narrefigur, som under fest og ballade udøver en magt, der truer med at få den fungerende, etablerede virkelighed til at gå op i fugerne.

Denne narrekonge har sin

egen myte, sit eget dramatiske forløb. Fra ussel stymper ophøjes han til regent, hvorunder han praktiserer en justits, der vender op og ned på al orden. Derpå stødes han fra tronen, stilles for en domstol, underkastes en proces, dømmes til døden, »henrettes« mere eller mindre symbolsk og uddrives under larm og latter. Undervejs kan han også have været »syg« og være behandlet af et par groteske »læger«. Herefter finder verden atter sin bane, hvor op er op og ned er ned, og virkeligheden har færre etager.

Denne drøm om verden på hovedet og narren som hersker er i den grad fortrolig, at vi knapt nok kan få øje på den; tænk blot på eventyret om den ugle-sete (Klods)Hans, som drager ud i verden – og ender med at vinde prinsessen og det halve kongerige!

Der var altså rigelig grund for de verdslige og gejstlige myndigheder til at søge at få styr på billederne af den »anden« verden i folks hoveder, at få manet denne tøjlesløshed i jorden. Katolikker (især jesuitter) og lutheranere foranstaltede pædagogiske mod-karnevaller, hvor f.eks. historien om bonden som hersker kunne vises i omkodet form.

Da Holberg vælger dén til sin komedie, er han bestemt heller ikke ude i noget folkemytologisk ærinde. Tværtimod. Som god oplysningsmand må han belære almuen om at den »anden« verden, fantasiens, magiens dimension, ikke findes: der er kun den rationelle, funktionelle virkelighed. Men som den gigantiske anarkist, han pr. instinkt også er, spænder han totalt ben for sit eget pædagogi-

IL TRIOMFO DEL CARNEVAL

Karnevalskongens indtog. Anonymt venetiansk træsnit fra 1500-tallet

ske projekt ved at skabe en narre-figur i titelpersonen, som i den grad appellerer til eventyrets og drømmens dimension i os alle, at der opstår en uløselig spænding i komedien mellem universer – kaotiske og ordnede – der hver på sin vis har »ret«, men ingen af dem kun og udelukkende.

Forfatteren ønskede som nævnt ingen »Berømmelse« for at have bragt en lidt primitiv anekdote på scenen. Ikke desto mindre rumsterer der ganske voldsomme brydninger og paradokser under den farce-agtige historie. Og den må alligevel have ligget ham på sinde. Det er således tankevækkende at sammenligne den med hans store satirisk-filosofiske roman om den *Niels Klim*, der falder ned gennem et bjerg til en indre- eller under-verden, hvor

han etablerer sig som hersker med forfærdende følger, og ender med at falde opad, tilbage til en ydmyg hverdags-virkelighed.

Det mærkværdige er nu, at så langt tilbage vi har sikre kilder til repertoire, dvs. fra midten af 1700-tallet, er komedien herhjemme knyttet til Fastelavnsmandag, den dag, hvor man efterhånden havde samlet alle de burleske løjer. Vor første egentlige teaterkritiker, Peder Rosenstand-Goiske, fandt komedien en plump og grov farce, på kanten af det obkskøne » – dog, det var jo Fastelavnsmandag«, følger han resigneret til.

Rahbek og Georg Brandes m.fl. omtaler den som et Fastelavnsmandagsstykke, og i dette århundrede ses det samme op i 1920'erne og '30erne. Historien om manden, der bliver

banket så grusomt på plads, da han har givet sig drømmen og fantasien for meget i vold, peger altså – trods alle forsikringer om det modsatte – ned på verden under Bjerget, hvor jorden ellers hævdes at være flad.

... kiender Eders Naade icke mig? – Jeppe: Jeg kiender icke mig selv; hvorledes skulde jeg da kiende jer?

akt II, sc. 2

Munden siger nok Eders Naade, men Hiertet Eders Nar. I taler icke hvad I mener, Karle.

akt III, sc. I

Jeppe i baronens seng – Jens Albinus omgivet af fra venstre Klaus Tange, Páll Danielsen og Kristian Holm Joensen

Jeppe med de to doctorer – fra venstre Páll Danielsen, Jens Albinus og Thomas Leth Rasmussen

Jeppe nyder bordets glæder – Jens Albinus med Olaf Johannessen, Kristian Holm Joensen og Thomas Leth Rasmussen

Jeppe med Erik Lakei, ridefogeden og baronen – fra venstre Jens Albinus, Klaus Tange, Michael Mansdotter og Olaf Johannessen

Opførelser af Jeppe på Bjerget i Århus

- 1817 Jeppe på Bjerget opførtes for første gang professionelt i Århus – forestillingen fandt sted i Rådhusalen af Steiners Teaterselskab – og i en tysk bearbejdelse
- 1820 De Kgl. skuespillere Ryge, Lindgreen og Frydendahl opførte udvalgte scener af Holberg – bl.a. Jeppe på Bjerget
- 1823 Steiners Teaterselskab spillede Jeppe i Amsforvalter Sørensens gård ved Mindet
- 1842 P. J. Titchens Teaterselskab på Aarhus gamle Teater i Kannikegade . Jeppe-fremstilleren (N. J. Jørgensen) »var særdeles god – og fortjente Hæder«.
- 1851 J. P. Millers Teaterselskab købte Teatret i Kannikegade og opførte Jeppe på Bjerget i den første sæson
- 1855 } J. P. Miller spillede ofte Jeppe på
1857 } Bjerget
1858 }
1861 }
- 1863 } Th. Cortes' Teaterselskab med
1864 } Jeppe på Bjerget
- 1867 } Hagens Teaterselskab – Carl Hagen
1868 } spillede Jeppe med »mægtig komisk Kraft«
- 1872 } Th. og Fr. Müllers Teaterselskab
1873 } med J. M. Halberg som Jeppe
- 1874 } Th. Cortes' Teaterselskab med
1877 } Oscar Møller som Jeppe
1878 }
- 1883 August Rasmussens Teaterselskab – hvor Jeppe-fremstilleren (Andreas Hougaard) blev sammenlignet med Ludvig Phister på Det Kgl. Teater
- 1887-97 Fem forskellige teaterselskaber spillede Jeppe på Bjerget – Th. Cortes' – Vilh. Foghts og C. Reinhardt (begge 1888) – Carl Henriksens og Th. Cortes' (begge 1890) – Carl Henriksens (1892) – Th. Cortes' (1894, 95 og 96) – Lehmanns (1896) og Carl Henriksens Teaterselskab (1897) – der var den sidste Jeppe-fremførelse på Aarhus gamle Teater.
- 1902 Jeppe på Bjerget opførtes for første gang på det nuværende Aarhus Teater med Albert Price i titelrollen
- 1912 Peter Christiansen spillede Jeppe og »aftvang Beundring«
- 1914 Olaf Poulsens gæstespil med 2. akt (Jeppe opvågnen hos baronen)
- 1919 Peter Christiansen som Jeppe
- 1922 Peter Christiansen som Jeppe
- 1925 Peter Christiansens afskedsforestilling som Jeppe
- 1932 Kaj Paaske som Jeppe i Erik Hennings-Jensens iscenesættelse
- 1941 I anledning af Aarhus Bys 500-års jubilæum opførtes Jeppe på Bjerget med Henrik Malberg i titelrollen – og som instruktør
- 1948 Gunnar Lemvig som Jeppe i nordmanden Stein Bugges iscenesættelse
- 1950 Genopsætning af 1948-udgaven ved Holberg-kavalkaden i forbindelse med Aarhus Teaters 50-års jubilæum
- 1952 Holbergspillene i Den Gamle By med Karl Stegger som Jeppe i Edwin Tiemroths iscenesættelse
- 1965 Svalegangen opførte revykomedien Jeppe her på Bjerget af Johs. Møllehave og Steen Albrechtsen
- Eik Koch som Jeppe i Erno Müllers og Peter Eszterhás' iscenesættelse
- 1972 Gæstespil fra Det Ny Teater med Buster Larsen i Kaspar Rostrups iscenesættelse
- 1979 Gæstespil fra Det Danske Teater med Erik Paaske i Line Kroghs iscenesættelse
- 1993 Jens Albinus som Jeppe på Bjerget i Asger Bonfils' iscenesættelse

v/Jørgen Heiner

Jeppe – Jens Albinus

Rettergangen med de to advokater – Kristian Holm Joensen og Páll Danielsen (til højre)

AchAch! Jeppe! den Boelig
udi Paradis var kun kort, og
din Glæde fik hastig Ende.

akt IV, sc. 1

Ha ha ha det er en Drøm
Jeppe.

akt V, sc. 4

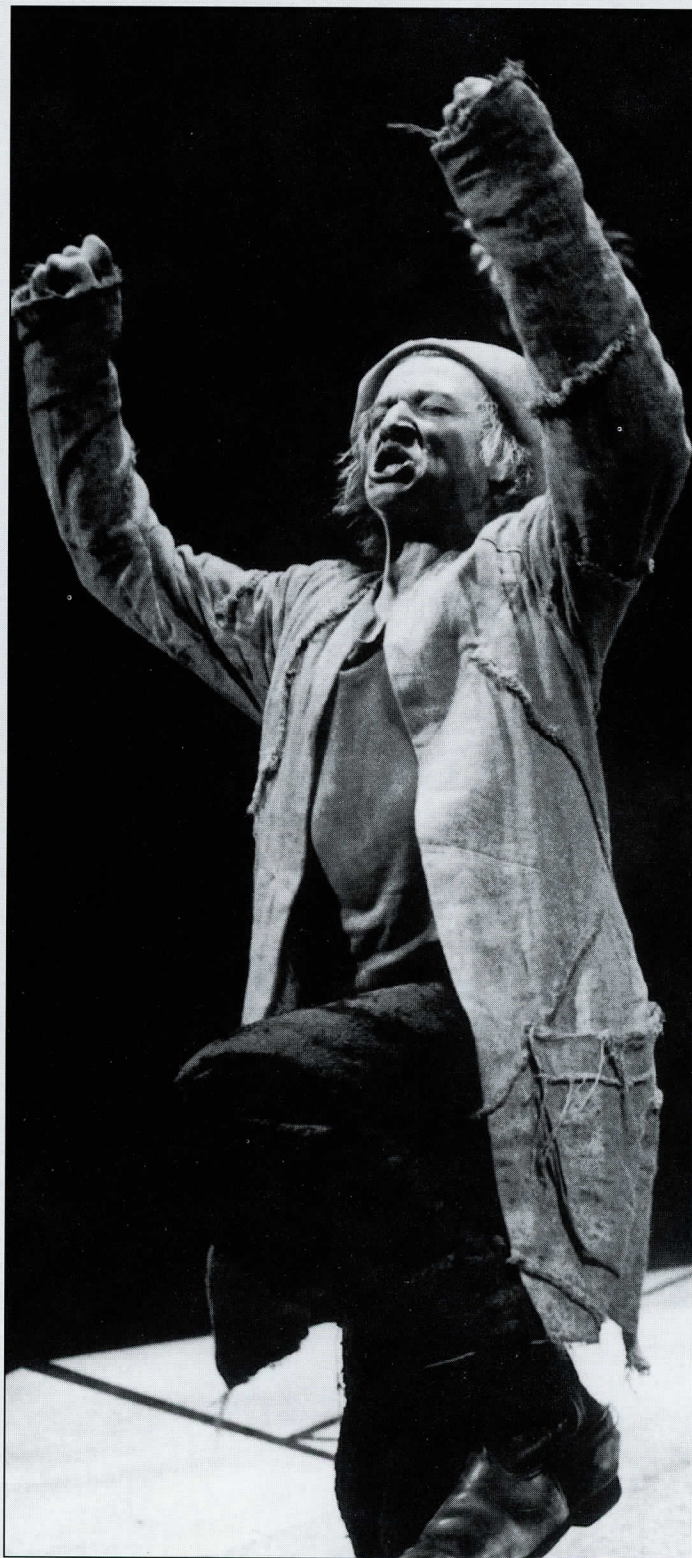
... jeg var saa forliebt i Hi-
storien, at jeg heller havde
ladet mig slaee, ja, jeg troer,
heller ladet dig henge af
ham, end jeg havde aaben-
baret den.

... saadant skeer jo hver
Dag; Folk, om icke paa den
Maade, saa dog paa en an-
den, tar Livet af sig for Lyst
skyld.

akt V, sc. 6

Saadane Sviin, som du est,
kommer icke i Paradiis.

akt IV, sc. 3

Cirkus er en lille isoleret glemselens arena. En kort stund gør den det muligt for os at miste os selv, at opløses i forundring og salighed, at henføres af mysteriet. Vi vågner og er fortunlede, bedrøvede og forfærdede over verdens hverdagsansigt. Men den gamle hverdagsverden, den verden, med hvilken vi indbilder os, at vi kun er alt for fortrolige, er den eneste verden, og det er en verden af trolddom, af uudtømmelig trolddom. Ligesom klovnens udfører vi ritualer, simulerer ustandselig, udsætter ustandselig den store begivenhed. Vi dør under kampen for at blive født. Vi var aldrig, er aldrig. Vi er altid i færd med at blive, altid adskilte og isolerede. Altid udenfor.

Henry Miller

(Citat fra Smilet ved Stigens Fod, 1948

– dansk oversættelse 1963)

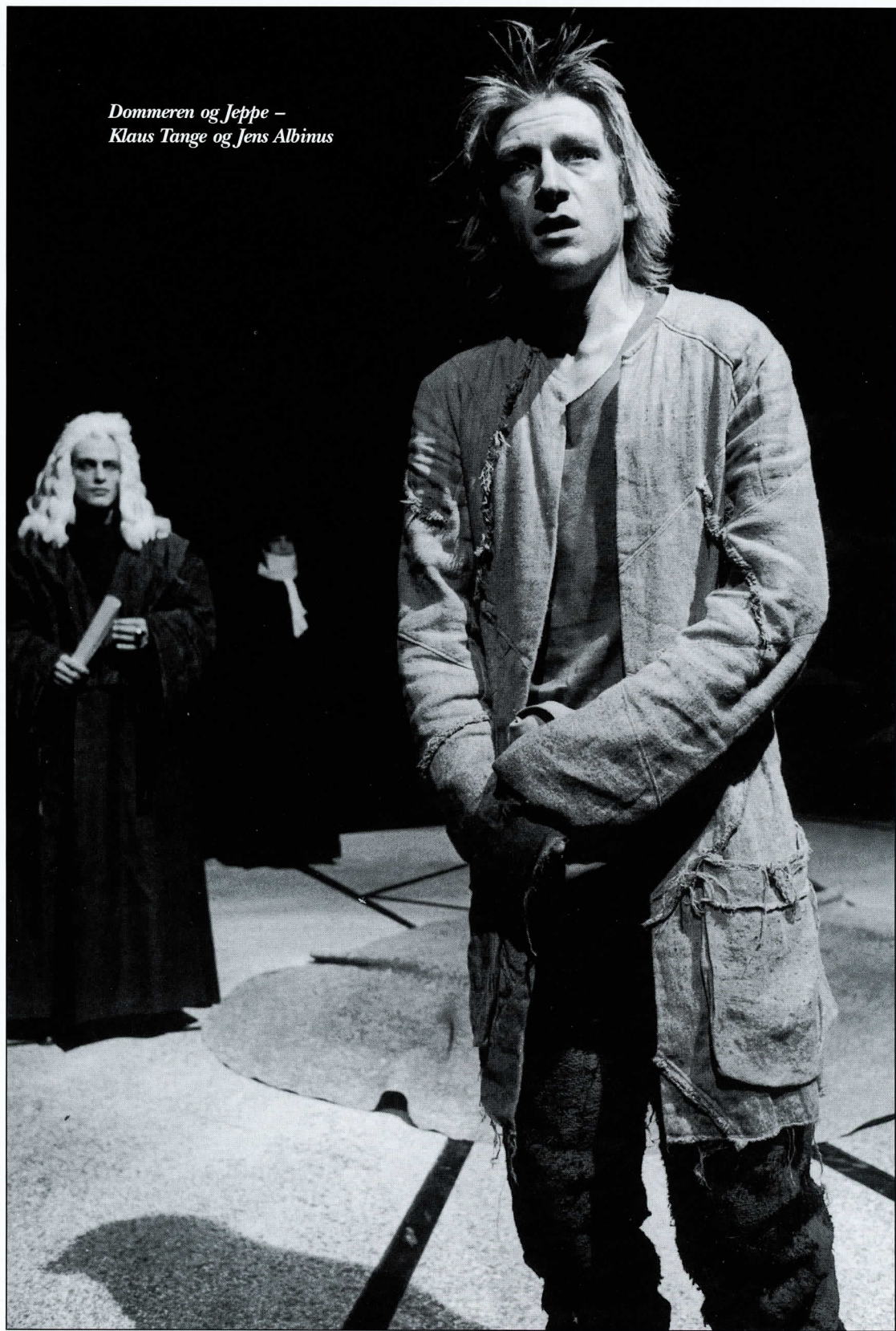
Anette Hansen

Scenografen

Anette Hansen er født 1951 og uddannet på Skolen for Brugskunst 1968-72, desuden i flere perioder gæstestuderende på Arkitektskolen i København og studieophold i Rom hos scenografen Mischa Scandella 1976-77.

»Jeppe på Bjerget« er hendes første forestilling på Aarhus Teater, men hun har som freelancer siden 1972 haft opgaver på en lang række andre danske teatre. Bl.a. »Biler, brag og blå briller« af Dario Fo på Odense Teater 1984, »Tre søstre« af Tjekov på Husets Teater 1985, »En vinteraften i Ufa« af Inger Christensen på Husets Teater 1986, »Ulysses von Itachia« af Ludvig Holberg på Holbæk Egnsteater 1987, »13 m²« af Jess Ørnsbo på Teatret ved Sorte Hest 1991 og i denne sæson »Hellige køer« af Oliver Ceznick på Teatret ved Sorte Hest og »Peter Plys« på ABC-Teatret.

*Dommeren og Jeppe –
Klaus Tange og Jens Albinus*

*Hans Tegners dobbeltportræt
af Ludvig Holberg (1884)*

AARHUS TEATER SCALA
SÆSON 1993/94